

De geur van wilde bloemen

Gerda
van
Wageningen

DE GEUR VAN WILDE BLOEMEN

Gerda van Wageningen

De geur van wilde bloemen

Westfriesland

www.uitgeverijwestfriesland.nl
www.gerdavanwageningen.nl

NUR 344
ISBN 978 90 205 3031 5

© 2010 Uitgeverij Westfriesland, Kampen
Omslagillustratie en -ontwerp: Bas Mazur

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeleevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

HOOFDSTUK 1

Huiverend opende Joke van der Sluis de buitendeur. Foei, wat waaide er een ijsskoude wind. Met een rilling over haar rug ging ze de keldertrap af, om haar fiets beneden in de kelderruimte te stallen.

Het was laat geworden, het was al donker. Vanwege het besneeuwde wegdek had ze hele stukken moeten lopen om thuis te komen. Nadat ze de kelderdeur weer op slot had gedaan, nam ze behendig de vele treden van de trappen naar boven.

Het gezin Van der Sluis woonde driehoog in een portiekflat in Rotterdam-Zuid. Vele straten met allemaal ongeveer dezelfde huizen waren daar in de afgelopen jaren gebouwd. Meteen na afloop van de oorlog, nu alweer bijna elf jaar geleden, was er in het hele land begonnen met de wederopbouw. De woningnood was evenwel nog steeds ongekend nijpend. Bijna ieder jong stel dat trouwde, moest jarenlang op een huis wachten of ging eerst bij ouders of schoonouders inwonen, wat vaak tot grote spanningen leidde. Er waren veel te weinig huizen en de huizen die er werden gebouwd, waren klein. Als veel mensen op elkaars lip moesten leven, ontstonden er gemakkelijk spanningen.

Zelf hadden ze eigenlijk best wel geluk gehad. Toen haar ouders trouwden, in de crisisjaren dertig, hadden ze al snel een huis gekregen in een van de vele straten van het oude gedeelte van Rotterdam-Zuid. Daar was Joke als oudste van de drie kinderen geboren. Vier jaar later was haar zusje Lies geboren en in de oorlogsjaren kreeg ze nog een broertje, Flip.

Die oorlogsjaren waren overigens een vreselijke tijd geweest voor het gezin. Vader Van der Sluis was terwijl zijn vrouw zwanger was, weggevoerd naar Duitsland, waar hij in een werkkamp tewerkgesteld was geweest. Daar had hij zoveel meegemaakt dat hij zo nu en dan last

had van onbeheersbare woedeaanvallen. Haar moeder was een stille, rustige vrouw, huisvrouw vanzelfsprekend. De ouders van haar vader woonden destijds beneden hen, het waren slechte en krappe huizen geweest. Beiden hadden de oorlogsjaren niet overleefd en Jokes moeder had voor haar schoonmoeder gezorgd in de tijd dat die ziek was en het afliep. Haar opa was door de Duitsers vermoord.

Maar haar vader had de verschrikkingen in Duitsland overleefd en had na de oorlog werk gevonden als politieagent in de Rotterdamse haven. Toen niet veel later deze nieuwe huizen waren gebouwd, had het gezin door bemiddeling van de rivierpolitie zijn huidige woning toegewezen gekregen.

Dat was een hele vooruitgang geweest. Het huis was eind 1947 gereed gekomen, het had vier kleine kamers, en zelfs een douche. Dat was een luxe die nog lang niet in alle huizen gebruikelijk was.

Joke hijgde niet eens na het nemen van de trappen naar boven. Daar opende ze met een andere sleutel de deur van hun flat. Zelfs binnen was het koud. Ze huiverde nog, terwijl ze haar jas aan de kapstok hing en haar wanten, sjaal en muts opborg in de slaapkamer, die ze deelde met haar zus. Het was een klein kamertje, twee bij drie meter ongeveer, en met twee bedden en een kast erin was het kamertje tjokvol. Er was nog zo'n kamertje voor Flip. In de voorkamer stond een kachel en in de achterkamer, die door schuifdeuren van de woonkamer kon worden afgescheiden, stonden het opklapbed van haar ouders en de eettafel.

Haar moeder stak haar hoofd om de hoek van de keuken. 'Ben je daar eindelijk? Wij hebben niet gewacht met eten, hoor, maar er staat een prakje voor je op de kachel.'

'Lekker, ma. Ik moest hele stukken lopen vanwege de sneeuw.' Ze huiverde en strekte haar handen uit naar de brandende kolenkachel.

‘Misschien kun je morgen beter met de tram naar je werk gaan?’ opperde de oudere vrouw bezorgd. ‘Het is een strenge winter.’

‘Ik zie nog wel. De tram rijdt helemaal om en zit met dit weer tjokvol, zodat je toch de hele weg moet staan, op elkaar gepropt als haringen in een tonnetje. Ik moet bovendien overstappen en met de bus verder. Dan ben ik evengoed erg lang onderweg. En in de Maastunnel fiets ik droog.’

‘Eerst eten,’ knikte haar moeder.

Joke vouwde haar handen om voor het eten te bidden. Haar moeder zette het emaille schaalte dat op de kachel had gestaan om het eten warm te houden, voor haar op tafel en ze schepte het eten op haar bord. ‘Ik heb al afgewassen, dus je eigen spullen moet je straks zelf maar even afwassen.’

‘Heeft pa avonddienst?’

‘Ja, kind. Hij zal ook wel moeite hebben om vanavond thuis te komen. Het is een akelig strenge winter. Gelukkig kan het niet lang meer duren of het wordt uiteindelijk toch weer voorjaar. Ik ben al die kou zo zat. Het blijft in de keuken gewoon een ijskelder, zelfs al laat ik er alle gaspitten branden en doe ik zo veel mogelijk het gordijn voor de balkondeur dicht om de kou buiten te houden.’

‘Lekker, hutspot,’ smulde Joke. ‘Waar is Lies gebleven?’

‘Schaatsen,’ bromde haar moeder. ‘Ze kan er maar geen genoeg van krijgen.’

Nadat Joke haar prakje had opgegeten, gevolgd door een bord karnemelkse gortepap met stroop waar ze nog altijd, als was ze een kind, met een lepel stroop haar naam in schreef voor ze de stroop om de pap te zoeten erdoorheen roerde. Dat was lekker. Ze pakte haar spullen op toen ze klaar was met eten en verdween ermee in de keuken. Sinds kort hadden ze een geiser en dat was een groot gemak, want je kon zo een teiltje in de gootsteen zetten en

vol laten lopen met warm water, zonder eerst een ketel met water warm te moeten maken op het gasstel. Haar grootouders in Zwijndrecht kenden al die luxe niet. Daar stond nog gewoon een kolenfornuis in de keuken en een kachel in de kamer. Voordeel daarvan was natuurlijk wel dat het in de keuken in de winterdag ook warm was, en niet zoals hier zo koud dat je niet wist hoe hard je op moest schieten om de klus geklaard te hebben en terug te kunnen gaan naar de warme woonkamer.

Ze waste haar bord en bestek af, droogde alles af en borg het zorgvuldig op. Zelfs de keuken in huis was niet groot, net als haar slaapkamer twee meter breed en drie meter diep, met aan het eind een buitendeur naar het balkon dat ongeveer een meter diep was en twee meter breed. In de zomer konden er als de keukendeur open stond net een stoel en een krukje op het balkon staan, dan zaten vader en moeder vaak buiten. Vader rookte dan een sigaar en haar moeder soms een sigaret. Steeds meer vrouwen begonnen sigaretten te roken en zelfs broeken te dragen, al droeg haar moeder die alleen in de vakantie. Nu ja, wat heette vakantie? Bijna niemand ging immers met vakantie? Dat was iets voor verwende rijke mensen, maar niet voor mensen zoals zij. Wie net als zij in de stad woonde, ging op zijn best een dagje naar de dierentuin, naar het strand van Hoek van Holland met de trein of naar Oostvoorne met de stoomtram.

Zelf hadden ze geluk, want ze hadden familie wonen op het platteland, waar ze elke zomer twee weken naartoe gingen. De broer van haar moeder woonde in Numansdorp in de Hoeksche Waard. Oom Aad was getrouwd met een boerendochter daar en woonde nu met zijn vrouw en kinderen op de boerderij van haar ouders. Daar ging het gezin Van der Sluis elke zomer twee weken logeren, en in ruil voor de gastvrijheid hielp haar vader dan mee met de oogst. Meer vrije dagen had vader niet, en oom Aad was blij met een gratis paar helpende handen in de tijd dat het

graan werd geogst en op schoven moest worden gezet om te laten drogen op het land, of dat erwten op oppers moesten worden gezet, allemaal zwaar en stoffig werk. Maar vader scheen dat prettig te vinden. Zijn zwager had in de oorlog een paar maanden in een concentratiekamp gezeten voor hij daar als uitgehongerd man was bevrijd. Soms praatten die twee samen over die gruwelijke tijd, maar niet vaak. Het ophalen van die herinneringen was blijkbaar te pijnlijk, besepte Joke. Ze wist dan ook slechts in grote lijnen wat haar vader in die vreselijke tijd had meegemaakt.

Meer herinnerde ze zich van de tochten die ze met haar moeder hadden gemaakt naar de oom waar ze nu vakantie vierden, om er aardappelen en meel te halen. Vaak genoeg was het eten weer afgepakt als ze op de terugweg de Barendrechtse brug moesten passeren, waar de Duisters niet schroomden het eten en zelfs de fietsen in te pikken van de hongerende stadsbewoners.

Nadat ze zo eens de fiets kwijt waren geraakt, waren ze met de oude kinderwagen gegaan. Duitse soldaten hadden wel iets aan een fiets, maar niets aan een versleten kinderwagen! Maar haar oom had hen zodoende wel in leven weten te houden en zelfs hadden oom en tante nog een poosje een onderduiker in huis gehad, een Engelse vliegenier die ergens in de buurt van hun boerderij met zijn vliegtuig was neergestort, en waar het verzet hem toen na een tijdje verder had geholpen om terug te vluchten naar zijn land. Die vliegenier was na de oorlog nog weleens met zijn vrouw bij oom en tante Lijnie langs geweest om zijn redders te bedanken.

Ach, het was goed dat ze na de oorlog verhuisd waren naar dit nieuwe huis. Hier drukten de herinneringen niet zo op hen. Vader was zes maanden na de oorlog pas weer thuisgekomen. In de maanden na de bevrijding had hij overal en nergens een poosje gewerkt voor kost en inwoning, want geld om meteen naar huis te reizen had hij niet

gehad. Niet lang na zijn thuiskomst had hij een baan gekregen bij de Rotterdamse rivierpolitie, omdat hij voor de oorlog jarenlang als knecht bij een binnenschipper had gewerkt, en via de politie was er voor betere huisvesting gezorgd.

Vader Van der Sluis ging net als Joke elke dag op de fiets de Maastunnel door, naar het bureau van de rivierpolitie vlak bij de tunnel.

Joke was blij met haar baan in het deftige naaiatelier aan de Westersingel, waar gegoede dames uit de stad hun kleren lieten naaien. Ze was er meteen na de huishoudschool al komen werken, al mocht ze toen nog niet veel doen, alleen spelden oprapen, schoonmaken en voor koffie zorgen. Wat later, toen ze twee dagen in de week naar de naaischool ging en op de andere dagen in het atelier in de leer was, mocht ze onder zorgvuldig toezicht van een meer ervaren naaister helpen met rijgen.

Twee jaar had die naaischool geduurd en daarna was ze in het atelier blijven werken en was ze langzaam uitgegroeid tot een naaister die helemaal zelfstandig opdrachten uit kon voeren.

Zoals voor meisjes gebruikelijk was, had Joke na de lagere school twee jaar huishoudschool gedaan. Lies had meer geluk gehad en had na lang zeuren naar de mulo mogen gaan, al was doorleren voor meisjes in de ogen van haar vader eigenlijk niet nodig omdat ze later toch zouden trouwen. Joke had op haar eigen aandringen de naaischool gedaan en daar veel van geleerd. Ze kon nu heel goed patroontekenen en was daardoor in staat kleding op maat te maken. Dat was een opleiding die haar vader wel nuttig achtte voor een meisje, want ook als ze trouwde, wat toch de natuurlijke bestemming van een vrouw was volgens de meeste mensen, was het gemakkelijk als ze haar eigen kleren en die voor haar kinderen zou kunnen naaien. Zuinigheid was immers een grote deugd voor een huisvrouw. Lies was inmiddels van school en werkte op

het kantoor van een groot warenhuis.

‘Zal ik koffie maken, ma?’ vroeg Joke toen ze haar neus om de deur van de kamer stak, waar haar moeder genoegzaam de krant had opgepakt en in de stoel naast de kachel zat om die te lezen.

‘Fijn, meisje. Dat zal me smaken. Misschien ga ik morgen wel erwtensoep koken. Ze geven nog meer sneeuw af, hoor ik net op de radio.’

De radio hadden ze nog maar sinds kort. Eigenlijk was dat een bedenkelijk apparaat, vonden de meeste mensen van de kerk. Er kwamen via de radio veel zondige dingen de huiskamers binnen, maar zelfs de strengste gelovigen moesten toegeven dat het handig was om het laatste nieuws en het weerbericht te horen. Lang niet iedereen had immers een krant, of lazen die pas een of meerdere dagen later via de burens. De radio was praktisch om vooral de weersberichten te horen. Als men niet luisterde naar afkeurenswaardige avondprogramma's als een hoorspel, dan kon een radio er nog wel mee door, maar dominees lieten niet na om er de nadruk op te leggen dat zondig vermaak en lichtzinnigheid maar al te gemakkelijk in huis kon komen om de mensen aan grote verleidingen bloot te stellen.

‘Joehoe!’ De deur ging open en even later kwamen Lies en Flip binnen, met rode wangen van de kou. Lachend omdat ze hadden genoten van het schaatsen. Flip legde zijn houten schaatsen op een krant voor de kachel te drogen. Lies had eindelijk voor haar laatste verjaardag de felbegeerde rondrijders gekregen.

‘Heb je misschien chocolademelk voor ons?’ vroeg ze aan haar oudere zus, die net de koffie voor haarzelf en moeder inschonk.

‘Ja hoor. Neem dit maar vast mee, dan maak ik nog wel melk warm.’ Ze pakte twee koppen en roerde suiker, cacao en een beetje water door elkaar tot een bruin papje. Toen de melk kookte, roerde ze die door de cacao. Niet

veel later zaten ze met elkaar in de kamer. Lies vertelde over haar vriendin, van wie de ouders een bakkerswinkel hadden. Een rare snoeshaan kwam daar gisteren een hele doos gebak kopen zonder dat van tevoren te hebben besteld. De winkel moest alles bij elkaar in een doos doen en had urenlang niets meer kunnen verkopen aan anderen. Flip, die veertien was en na de ambachtsschool sinds een paar maanden bij een timmerman werkte, moest lachen. ‘Een hele doos gebak! Tjonge! Wat moest die ermee?’

‘Gewoonlijk geven mensen een dergelijke grote bestelling van tevoren door,’ zuchtte Lies. ‘Nu was er niets meer over in de winkel, zeker niet op een woensdag. Wie eet er uiteindelijk zomaar doordeweeks gebak? De meeste klanten op woensdag zijn de kinderen, die voor vijf cent snoep komen kopen. Duimdrop, zwartwit, noga en kauwgomballen. Dat is de gebruikelijke woensdagmiddagomzet.’ Lies moest lachen. ‘Wij hebben heerlijk geschaatst, hè Flip? O, chocolademelk!’

‘Lekker, Joke. Als jij chocolademelk maakt, is die altijd veel zoeter dan wanneer ma die maakt.’

Genoeglijk, dacht Joke in alle stilte terwijl ze kleine slokjes van haar koffie dronk. Een kaakje erbij, soms een plak ontbijtkoek besmeerd met boter, alleen op zondag waren er roomboterkoekjes. Net als alle andere mensen leefden ze zuinig. Niettemin hadden ze het niet zo heel erg krap. Alle drie de kinderen werkten immers al. De regel was dat ze de helft van hun verdiensten af moesten dragen aan hun ouders als bijdrage voor de huishoudpot, en dat ze een kwart van hun loon op een spaarbankboekje moesten zetten om te sparen voor later als ze zouden gaan trouwen. Het laatste kwart mochten ze dan houden. Daarvan moesten ze wel nieuwe kleren kopen, en alleen grote uitgaven als een nieuwe jas of schoenen werden nog door hun ouders betaald. Eigenlijk vond Joke dat laatste een beetje belachelijk, nu ze al eenentwintig was, maar zo

waren de huisregels nu eenmaal en tot het moment dat ze ging trouwen, had ze geen andere keuze. Ze wist dat er meisjes speciaal in de verpleging gingen, voornamelijk om thuis weg te kunnen komen, want wie een verpleegstersopleiding volgde, moest intern wonen in het zusterhuis naast het ziekenhuis. Maar zij was bang voor bloed en ziekten, en de lucht in ziekenhuizen maakte haar misselijk. En ach, echt slecht had ze het niet. Het waren nu eenmaal de jaren van de wederopbouw en iedereen leefde zo zuinig mogelijk. Moeder spaarde momenteel om een nieuwe zegening van de moderne tijd te kunnen kopen: een stofzuiger. Dan hoefde ze niet zo vaak meer te zwabberen, want volgens moe was zwabberen niet veel meer dan stof verplaatsen van de ene plek naar de andere en hielp slechts grondig dweilen van het linoleum op de vloer om alles echt schoon te krijgen. In het midden van de kamer lag op het linoleum een smyrna kleed.

Flip vertelde gemoedelijk van wat kwajongensstreken op het ijs. Eindelijk kreeg Joke het lekker warm. Ze huiverde alleen nog maar als ze dacht aan het koude slaapkamertje dat haar straks wachtte. Al dagen stonden daar de ijsbloemen op de ruiten en ze moest elke avond smeken om een warme kruik mee naar bed te mogen nemen, want ma was altijd bang dat ze wintervoeten of kachelbenen zouden krijgen. Ze geeuwde. Het kamertje was nog onlangs door Lies opgesierd met platen van sterren als Elvis Presley en Pat Boone. Ze had goedbeschouwd geluk dat ze maar een zus had. Een collega van haar moest haar slaapkamer delen met vier zussen. De twee oudste meisjes sliepen samen in een tweepersoonsbed, de drie jongsten in het andere bed, om en om slapend zoals sardientjes in een blik lagen.

‘Je moest er maar vroeg in kruipen,’ knikte haar moeder. ‘Grote kans dat je morgenochtend extra vroeg op moet om op tijd op je werk te komen. Ga je nog met de tram, Joke?’

Ze schudde het hoofd. ‘Nee moe, ik kan inderdaad net zo goed met de fiets, of als er vannacht nog meer sneeuw valt, gewoon het hele eind gaan lopen. Dan doe ik er een uur over, zo ongeveer.’

‘Dan moest je dat maar doen,’ dacht de oudere vrouw. ‘Dan kun je ook niet vallen. Met de fiets ben ik aldoor bang dat je lelijk terechtkomt en wat breekt.’ Ze zuchtte. ‘Er was vandaag een briefje van opa en oma. Oma voelt zich al een tijdje niet zo lekker. We zullen er ondanks het winterweer binnenkort toch weer heen moeten.’

HOOFDSTUK 2

Het was in de wintertijd altijd een hele onderneming als ze hun grootouders in Zwijndrecht op gingen zoeken. Van hun huis in Rotterdam-Zuid moesten ze dan een flink eind lopen naar de tramhalte, om vandaar naar het station te rijden. Vervolgens ging het dan met de trein naar Zwijndrecht en daarna weer lopen vanaf het station naar het huis van opa en oma, waar moeder en oom Aad waren opgegroeid. Zeker als ze met het hele gezin gingen, betekende dat tevens een flinke kostenpost, geld dat niet vaker dan een keer per maand of zelfs per twee maanden kon worden gemist. Als het zomer was, gingen ze dan ook zo veel mogelijk op de fiets.

Gelukkig hoefden vader en moeder over een paar maanden niet voor de grootouders op te gaan brengen. Er was een Algemene Ouderdomswet aangenomen, die erin voorzag dat oude mannen op hun vijftenzestigste jaar konden stoppen met werken en dan een pensioen van de regering kregen, waar door alle werkende mensen aan moest worden meebetaald. Daardoor hoefden werkende mannen niet langer voor hun bejaard geworden ouders en schoonouders te zorgen, wat voor gezinnen met opgroeiende kinderen in de afgelopen jaren vaak een te zware last was gebleken. Voor de bejaarden zelf was het ook beter dat zij niet langer hun handen op hoefden te houden bij hun kinderen, als ze niet meer in staat waren om te werken. Dat werd namelijk nogal eens als machtsmiddel gebruikt. En vanzelfsprekend waren er ook oude mensen die geen kinderen hadden gekregen en dus helemaal niemand hadden om op terug te kunnen vallen. Dan moesten ze tot voor kort blijven werken, ook al waren ze oud geworden en waren ze daar eigenlijk niet meer toe in staat.

Nu was er dus de Algemene Ouderdomswet, waardoor iedereen met werken mocht stoppen als de leeftijd van

vijfenzestig jaar was bereikt, om daarna van staatswege een pensioen te ontvangen. In de volksmond heette dat 'trekken van vadertje Drees', genoemd naar minister-president Willem Drees, die zich zeer voor het tot stand komen van deze wet had ingezet.

Het gezicht van haar moeder stond zorgelijk toen ze na een reis van bijna anderhalf uur eindelijk bij oma en opa waren aangekomen. Het was zaterdagmiddag en vader Van der Sluis was vandaag vrij. Als agent bij de rivierpolitie werkte hij vanzelfsprekend in continue diensten. Soms had hij dagdienst, dan weer avonddienst of nachtdienst, niet regelmatig, dat wisselde nogal. Het zorgde vroeger vaak voor onrust in hun gezin, toen de kinderen alle drie op school zaten en vaak op hun tenen door het huis moesten sluipen als vader overdag moest slapen omdat hij 's nachts had moeten werken. Dan waren de schuifdeuren in de kamer dicht en moesten ze op hun tenen lopen en fluisteren, want als ze per ongeluk in lachen uitbarstten, werd vader daar wakker van. Soms stormde hij dan boos de kamer in om hen een gemene tik te verkopen, zodat ze er verder wel voor zouden waken hem nog eens uit zijn slaap te wekken.

Nu was hij vrij en omdat het zaterdagmiddag was, waren Joke, Lies en Flip dat ook. Oma was afgelopen woensdag jarig geweest, ze was vierenzestig jaar geworden. Ze waren vanwege de strenge winter wekenlang niet naar Zwijndrecht geweest. Opa Van Zetten hoopte in mei vijfenzestig te worden. Een dag waar hij met zijn totaal versleten lichaam reikhalzend naar uitkeek. Hij had problemen met zijn hart, kon eigenlijk niet meer werken, maar hij moest wel, anders was er geen brood op de plank. De oude man werkte als hovenier op de begraafplaats van Zwijndrecht, dus in het onderhoud van het groen, werk dat eigenlijk veel te zwaar voor hem was. Opa en oma dankten hun God elke dag voor die nieuwe wet, voor hen precies op tijd, die ervoor zorgde dat opa over een paar

maanden mocht ophouden met werken. Oma was alle dagen dat hij wegging bang dat haar man niet meer levend thuis zou komen.

De ogen van oma Van Zetten begonnen te glanzen toen het gezin van hun dochter het oude huis binnenkwam waar het tweetal woonde. Gelukkig had het oude echtpaar een slaapkamer beneden. Het huis bezat nog een ruimte waar vroeger twee bedsteden waren geweest. Met deuren naar de woonkamer en de slaapkamer, die vroeger een bijna nooit gebruikte mooie kamer was geweest en waar de twee oude mensen nu in een smal, houten tweepersoonsbed sliepen. Opa had door zijn hartkwaal vaak opgezette voeten en was meestal erg moe. Als hij niet werkte zat hij vaak lusteloos in zijn leunstoel naast de kachel, of hij lag in bed omdat hij zulke dikke voeten had. Dat kwam dan weer door zijn slechte hart, waardoor het lichaam vocht vasthield, en daardoor werden dan die voeten weer dik, of hij kreeg het benauwd omdat er vocht achter zijn longen zat.

Oma was evenmin gezond, en Joke wist niet beter of haar oma had al heel lang suikerziekte. Twee keer per dag kwam de wijkverpleegster langs om oma een gemene prik met insuline te geven, soms in haar buik, maar meestal in haar bovenbeen. Als ze vroeger bij oma logeerde, had ze die bovenbenen van oma weleens gezien. Helemaal blauw, kapotgespoten van die gemene prikken! Maar als oma die prikken niet kreeg, ging ze dood. Bovendien mocht oma nooit iets zoets eten, moest ze alles wat ze verder at precies afwegen, moest ze eigenlijk elke dag een gekookt eitje hebben van de dokter, en het liefst roomboter op haar brood. Maar dat konden ze natuurlijk niet betalen, dus daar werd nogal eens de hand mee gelicht. Zo nu en dan belandde oma in het ziekenhuis omdat haar suiker ontregeld was en ze had altijd een suikerzakje bij zich, want soms verloor ze het bewustzijn en dan moest ze juist weer wel suiker hebben. Alle burens wisten dat, dat

was wel een geruststelling.

Oma Van Zetten kreeg tranen in haar ogen toen ze haar dochter en schoonzoon omhelsde en vervolgens de drie kleinkinderen, haar lust en haar leven. Joke kreeg het nog altijd een beetje benauwd van die overstelpende liefde, al had ze vroeger als kind wel graag hier gelogeerd omdat ze hier zoveel meer buiten kon zijn dan thuis in de stad. Opa en oma hadden een tuin met een appelboom erin, ze verbouwden er sla en boontjes en zelfs wat aardappelen. Opa moest altijd houtjes hakken voor het fornuis en meer van die gezellige dingen die ze thuis niet kenden.

Vanzelfsprekend hielp ze samen met ma hun oma met het maken en inschenken van de koffie. Ma had een cake meegenomen om de dag iets feestelijks te geven, voor oma als verjaarscadeautje twee nieuwe theedoeken die ze goed gebruiken kon, en een paar gekookte eieren om op te eten, zodat oma toch ook iets lekkers had nu ze vanzelfsprekend de cake moest laten staan. Niet veel later kwamen er een paar burens binnen en werd het al snel gezellig in het kleine huis. Die burens waren belangrijk voor de twee oude mensen. Die keken dagelijks een beetje naar hen om, nu hun kinderen zo ver weg woonden.

Ze bleven tot na het avondbrood en het was dus al donker geworden toen ze met elkaar naar het station liepen om terug naar de stad te gaan.

‘Je vader ziet er niet goed uit,’ verzuchtte vader Van der Sluis tegen zijn vrouw. Zijn eigen ouders leefden al jaren niet meer. Opa Van der Sluis was in de oorlog zomaar op straat door de Duitsers doodgeschoten en oma was een jaar later gestorven, van verdriet naar iedereen zei, maar ze was toen ook bijna aldoor ziek geweest. Ze had gewoon niet verder willen leven in haar eentje, en ze had maar één kind, dat toen in Duitsland tewerkgesteld was. Het was niet gebruikelijk om zo’n kleine familie te hebben, wist Joke. Soms vond ze dat jammer. Bij hen in de straat woonde een groot, gezellig gezin met acht kinderen en daar kon

altijd alles. Ze hadden er zelfs sinds kort een televisietoestel. Hun vader moest wel kapitalen verdienen om dat te kunnen betalen, maar het gezin zette op woensdagmiddag de deur open voor alle kinderen van de straat, die dan rijendik op de grond zaten om naar Pipo de Clown te komen kijken. Ja, er veranderde veel in deze jaren na de oorlog. Zelfs in hun eigen straat was al een enkele auto verschenen! Gelukkig niet veel, anders zouden de kinderen niet langer veilig op straat kunnen spelen. Kinderen speelden vaak op straat. Bokkie springen, puttenloop en diefie met verlos waren geliefde spelletjes die Joke zelf ook graag had gedaan. Knikkeren, tollen en steltlopen ook; Lies had die oude houten stelten nog maar kort geleden weggegeven.

Joke was moe toen ze eindelijk weer thuis waren. Haar moeder beloofde voor allemaal nog een beker warme anijsmelk te maken, en ze kregen er een dikke plak ontbijtkoek bij. De sneeuw van de afgelopen dagen was weggedooid, maar er woei een gure, felle wind, die het evengoed en op een andere manier koud maakte dan eerder deze week met de vorst en de sneeuw.

De winter was streng geweest, iedereen snakke naar het voorjaar. Ze genoten van de anijsmelk en moeder roerde nadenkend het vel van de hete melk. 'Het gaat niet goed met vader,' zei ze peinzend tegen haar man, 'maar over een dikke drie maanden krijgt hij zijn pensioen en kan hij het rustig aan gaan doen. Wat een zegen, die nieuwe wet.' Vader Van der Sluis knikte ernstig. 'Voor alle mensen. Ook ik weet dat ik over twintig jaar met werken mag stoppen en mogelijk wel eerder, want voor politieagenten wordt een pensioen opgebouwd dat bovenop de AOW komt. AOW alleen is bepaald geen vetpot, vrouw, maar wel een vaste bron van inkomsten waar mensen van kunnen eten en de huur van kunnen betalen. Dat geeft al heel veel rust. Bovendien zitten je ouders in het ziekenfonds, zodat er nooit zorgen zijn of de dokter wel kan worden betaald of

niet. Het is allemaal veel beter dan vroeger.'

'Daar heb je gelijk in,' antwoordde zijn vrouw opgelucht, terwijl Joke hartgrondig geeuwde. Lies en Flip zaten inmiddels over het damspel gebogen. Zaterdagavond was nu eenmaal bij hen, net als in veel andere gezinnen, de avond dat er spelletjes met elkaar werden gedaan. Maar het was inmiddels bijna negen uur geworden en zelf zou ze het liefst gaan lezen. Vader had daar altijd moeite mee. Dan begon hij iedere keer tegen haar te praten omdat hij het ongezellig vond als ze in de kamer zat te lezen. Vreemd genoeg mocht ze hem echter nooit storen, als hij vlak voor het avondbrood in zijn leunstoel bij de kachel zat, met een pijp opgestoken, om de krant uit te spellen. Meestal trok ze zich terug in de meisjesslaapkamer als ze rustig wilde lezen. Ze ging dan in bed liggen, want stilzitten in een onverwarmde kamer in de winter was geen pretje, dan kwam je later niet meer in slaap omdat je voeten niet meer warm wilden worden.

Ze las graag, maar haar ouders vonden dat eigenlijk maar onzin. Op school kon Joke uitstekend meekomen. Ze had heel graag naar de mulo willen gaan, zoals Lies later, maar dat had haar vader destijds niet goed gevonden. Flip, dat was een jongen, die moest later een gezin onderhouden, als die door had willen leren had hij daar geen bezwaar tegen gehad, maar dat was niet het geval geweest. Flip wilde naar de ambachtsschool en was timmerman geworden. Hij was handig. Als jongetje speelde hij al het liefst met zijn meccanodoos. Doorleren voor meisjes had haar vader onzin gevonden, want die trouwden toch en het hoogste dat een meisje bereiken kon, was een goede moeder en huisvrouw worden. Daartoe was de huishoudschool dus de beste opleiding. Daar gingen verreweg de meeste meisjes dan ook naartoe als ze de lagere school doorlopen hadden. Lies had verschrikkelijk moeten zeuren om naar de mulo te mogen gaan. Jongere kinderen waren wat dat betref vaak beter af dan het oudste kind,

had Joke soms jaloers gedacht.

Maar ze zocht graag compensatie in het lezen. Ze ging geregeld naar de bibliotheek, want boeken kopen kon maar zelden. Ze vroeg boeken cadeau als ze jarig was, maar kreeg dan lang niet altijd de boeken die ze graag wilde hebben: boeken over geschiedenis, over het oude Egypte, over oude Indiaanse culturen, over de streek waar de Bijbel haar oorsprong had en waar culturen hadden gebloeid in Ur der Chaldeëen en Babylon, steden die ook in de Bijbel voorkwamen.

Haar ouders vonden het maar niets dat ze zich daarin verdiepte door er boeken over te lezen. Ma probeerde haar dan altijd aan het naaien te krijgen. Als ze niet oppaste moest ze, nadat ze thuis was gekomen uit het atelier waar ze werkte, kleren naaien voor haar moeder, voor haar zus, en vorig jaar zelfs voor oma Van Zetten. Er lag zodoende thuis altijd naaiwerk op haar te wachten, maar dat betekende niet dat haar zus Lies meer taken had in het huishouden dan Joke. De meisjes moesten elke dag afwassen en Flip moest altijd de kolenkit vullen, beneden in de kelder, omdat dit meer als mannenwerk werd beschouwd.

Joke stond op toen haar beker leeg was. 'Ik ga in bed nog wat lezen, moe.'

'Wat een onzin, al dat gelees! En waarvan ben je moe?' vroeg haar vader met fronsende wenkbrauwen.

'Ik heb vanmorgen op het atelier gewerkt, en we zijn naar Zwijndrecht geweest. Ik wil nu het liefst lekker in bed liggen lezen.'

'Onzin,' vond haar vader, 'allemaal flauwekul. Je kunt je beter nuttig maken in plaats van je altijd maar af te zonderen in de meisjeskamer en met je neus in de boeken te zitten.'

Ze geeuwde nog maar eens hartgrondig. 'En toch ga ik naar bed.' Haar eigenwijsheid, zoals haar ouders dat beschouwden, leverde haar een boze blik van haar vader op en een waarschuwend van haar moeder, dat ze het

niet te ver moest drijven.

Ze lag in bed, niet veel later, maar kon haar aandacht niet bij het boek houden. Haar gedachten dwaalden af. Was dit nu het leven waar ze naar verlangde? Nee, wist ze. Ze was eenentwintig. Veel meisjes van haar leeftijd waren al getrouwd, zij zelf had nog niet eens verkering. En wat als ze trouwde? Dan zou het leven niet veel verschillen van dat van haar moeder nu. Kinderen krijgen, het huishouden doen, als het meezat kreeg ze de ruimte om wat kerkenwerk te doen of zo, dat hing van de man af. Vrouwen werden ontslagen als ze trouwden, wat voor werk ze ook deden. En het soort leven dat een vrouw zou krijgen hing ook sterk af van het beroep van de man. De vrouw van een eenvoudig werkmans had het nu eenmaal veel zwaarder dan de vrouw van een man met een goede kantoorbaan.

Joke zuchtte. Ach, ze had geen man en die zou ze nog lang niet hebben, want ze hield van niemand en erger nog, anders dan Lies was ze zelfs nog nooit verliefd geweest!

Ze liet het boek maar voor wat het was en knipte het lampje boven haar bed uit. Ze was inderdaad moe. Ze ging lekker slapen!

‘Jij moet maar gaan helpen, anders weten wij het ook niet.’

Joke keek verbaasd van haar vader naar haar moeder. ‘Maar ik kan toch niet zomaar halsoverkop vertrekken? Wat zal mijn baas daar wel niet van zeggen?’

Haar vader keek zijn oudste dochter geërgerd aan. ‘Oma is in het ziekenhuis opgenomen omdat haar suiker ontregeld is, en opa kan niet voor zichzelf zorgen. Iemand moet daar dus gaan helpen.’

‘Kan opa niet bij de burens mee-eten?’ vroeg ze bedremmeld. ‘Tot oma weer thuiskomt?’

‘Wil je soms zeggen dat je je te goed voelt om je eigen

grootouders te verzorgen, nu die oude mensen in de problemen zitten?’

Joke kreeg er een kleur van. ‘Nee, natuurlijk niet, pa, maar ik kan toch niet zomaar halsoverkop ontslag nemen?’ verdedigde ze zich. ‘Ik werk al jaren in het atelier en doe dat met plezier.’

‘Het lijkt ons het beste, Joke,’ deed haar moeder nogmaals een beroep op haar. ‘Gisteren kregen we een telegram van opa dat oma niet lekker was geworden en dat ze in het ziekenhuis moest worden opgenomen. Toen hij klaar was met werken is hij nog helemaal naar Dordrecht gelopen om oma op te zoeken. Hij werd onwel van vermoeidheid toen hij weer thuis was en de burens hebben de dokter nog laten komen omdat ze zich ongerust over hem maakten. We vrezen allemaal dat er iets mis met hem gaat als hij dat dagelijks gaat doen met zijn zieke hart. Er moet een oplossing komen en je vader en ik weten geen andere te bedenken, dan dat jij bij hen in huis trekt om de huishouding te doen tot oma weer thuis is en zover is opgeknapt dat ze zelf weer alles kan doen. Bovendien kun jij oma dan elke middag op gaan zoeken in het ziekenhuis, zodat opa na zijn werk uit kan rusten. Oma hoeft zich dan geen zorgen om hem te maken en ze zal blij zijn jou te zien en even aanspraak te hebben met iemand anders dan een verpleegster. Opa mag in mei stoppen met werken, dat is tenminste een zegen en een zorg minder voor je vader en mij. We kunnen de oude mensen niet zomaar aan hun lot overlaten.’

‘Je moeder kan hier niet gemist worden,’ viel haar vader zijn vrouw bij.

Joke beseftte dat ze dit niet zou kunnen weigeren. ‘Goed dan,’ mompelde ze. ‘Ik ga morgenochtend als altijd naar het atelier. Ik weet dat mijnheer dan zelf in de winkel beneden is, en ik zal hem uitleggen wat er aan de hand is. Hopelijk kan ik dan een paar weken onbetaald verlof krijgen, en mag ik terugkomen als opa en oma zichzelf

weer kunnen redden.'

'Zo niet, dan zoek je maar ander werk,' vond haar vader nogal gemakkelijk. 'Er is overal een gebrek aan goede mensen, dus dat hoeft geen probleem te zijn.'

'Het is prettig in het atelier. Juffrouw Clemens is meestal zuur en chagrijnig, maar ze laat mij zelfstandig werken en dat vind ik fijn. Ik werk er graag.'

'Je blijft daar toch niet je hele leven? Je zult best nog wel eens trouwen.'

'Goed dan.' Ze hield met moeite een zucht binnen. 'Ik ga mijnheer morgenochtend vertellen wat ik moet doen en kom dan naar huis om mijn spullen te pakken en naar Zwijndrecht te gaan,' beloofde ze tegen wil en dank. Ze begreep natuurlijk best dat haar grootouders niet aan hun lot konden worden overgelaten, maar dat zij er haar werk eventueel voor op moest geven, was toch wel veel gevraagd. Waarom ging haar moeder niet, dacht ze opstandig. Omdat haar vader wilde dat zij voor hem zou zorgen en dat haar belangrijkste taak vond, wist ze.

Gelukkig was haar baas een geschikte kerel die haar ernstig aankeek, de volgende morgen toen hij om negen uur de winkel had geopend en Joke hem bedremmeld vertelde dat ze iets met hem moest bespreken. Ze legde hem de onvoorziene problemen van haar grootouders uit en vroeg timide of ze misschien en paar weken onbetaald verlof kon krijgen, omdat haar ouders erop stonden dat zij hen ging helpen.

De oudere man keek haar vorsend aan. 'En als ik nu zeg dat ik je evenmin kan missen, Joke?'

Ze kreeg prompt tranen in haar ogen. 'Dan moet ik op staande voet ontslag nemen van mijn vader. Hij zegt dat ik wel weer ander werk kan vinden als mijn grootouders weer beter zijn, maar ik werk graag voor u, mijnheer.'

De ander moest glimlachen. 'Wel, ik meende het toen ik zei dat ik je eigenlijk ook niet kan missen, want juffrouw Clemens is uitermate tevreden over je. Ze zegt dat je een

goede naaister bent worden, vooral omdat ze je in de afgelopen jaren zelf heeft opgeleid. Maar ik begrijp wel dat jij klem zit tussen twee zaken.'

'Ja mijnheer. Ik heb daar zelf niet om gevraagd.'

'Ik geef je vrijaf tot je weer terug kunt komen,' beloofde hij grootmoedig. 'Het is over twee weken Pasen. De meeste voorjaarskleding is klaar en afgeleverd. We doen het wel een paar weken zonder jouw hulp, als je maar belooft dat je terugkomt zodra dat weer kan.'

'O ja mijnheer, graag zelfs mijnheer, en dank u wel, mijnheer,' mompelde ze terwijl de immense opluchting zich op haar gezicht aftekende.

Hij moest lachen. 'Zeg het maar tegen juffrouw Clemens. En je moet zeker meteen vertrekken van je ouders?'

Ze knikte. 'Ik moet mijn fiets thuisbrengen en meteen mijn koffer pakken. Mijn moeder gaat mee en gaat vanmiddag oma opzoeken in het ziekenhuis en aan de dokter vragen hoe erg het is en hoelang oma daar moet blijven, maar ze gaat vanavond weer naar huis.'

Juffrouw Clemens keek zuinigjes, zoals te verwachten was, toen Joke haar vertelde dat ze door omstandigheden binnen haar familie meteen moest vertrekken en dat ze mogelijk over een maand of misschien zelfs nog iets langer pas weer terug zou kunnen komen.

'Vindt mijnheer dat werkelijk goed?' De cheffin van het atelier keek alsof ze er niets van geloofde. Juffrouw Clemens was beslist niet de gemakkelijkste, maar als je je werk goed deed en ijverig was, zag ze een en ander door de vingers, en ze was erg goed in haar vak, dat was wel het belangrijkste. Streng maar rechtvaardig, meende Joke. En ze kon erg goed met de soms verwende en lastige dames omgaan, als die wilden verhullen dat ze weer dikker waren geworden sinds hun de vorige keer de maat was genomen. Joke besepte vooral dat de juffrouw iemand was van wie ze de fijne kneepjes van het vak zou kunnen leren. Zou ze de pech hebben om zelf nooit te trouwen,

Gerda van Wageningen

De geur van wilde bloemen

De jaren vijftig en zestig zijn jaren van grote veranderingen. Nu de crisis- en oorlogstijd voorbij is, neemt de welvaart toe. Maar het vaste rollenpatroon bestaat nog steeds. Joke van der Sluis voelt zich daarin nogal opgesloten.

Wanneer Joke van haar ouders voor haar zieke grootouders moet gaan zorgen, komt ze in een situatie terecht die ze zelf nooit heeft gewild. De onverwachte gevolgen van de verandering maken het voor Joke ook niet makkelijker. Dan leert ze Betsie kennen, een leuke meid die zichzelf behoorlijk in de nesten werkt. Als dan ook nog de liefde in Jokes leven komt en dat niet bepaald over rozen gaat, moet ze moeilijke keuzes maken. En dat is extra lastig voor Joke omdat zelfstandigheid niet haar sterkste eigenschap is.

Voor Gerda van Wageningen is schrijven een beroep, maar ook een uit de hand gelopen hobby: er staan inmiddels vele tientallen boeken op haar naam, waaronder de succesvolle titels *Zilver*, *Water en wind* en de omnibus *Ruisend graan*.

